

DR HAB. PROF. NADZW. DITTA BACZAŁA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mail: dittab@umk.pl

ORCID: 0000-0002-2761-2897

DR HAB. PROF. NADZW. JAROSŁAW BĄBKA

Uniwersytet Zielonogórski

e-mail: jaarus@poczta.fm

ORCID: 0000-0002-8675-553X

DR AGNIESZKA NOWICKA

Uczelnia Jana Wyżykowskiego

e-mail: a-anowicka@wp.pl

ORCID: 0000-0003-0877-3174

Opinie nauczycieli ogólnodostępnych szkół podstawowych na temat własnych kompetencji do pracy z uczniami z niepełnosprawnością

Wraz z upowszechnieniem idei edukacji inkluzyjnej rośnie liczba uczniów z niepełnosprawnością w szkołach ogólnodostępnych. Stawiane są pytania dotyczące odpowiedniego przygotowania szkół, w tym nauczycieli, do realizacji nowego modelu edukacji. W artykule podjęto problem opinii nauczycieli szkół podstawowych na temat własnych kompetencji do pracy z uczniami z niepełnosprawnością. Celem opracowania jest analiza wyników badań przeprowadzonych w ogólnodostępnych szkołach podstawowych w trzech regionach Polski: dolnośląskim, lubuskim i kujawsko-pomorskim pod kątem przygotowania nauczycieli do pracy z uczniami z niepełnosprawnością. Analiza wyników dotyczy: oceny przez nauczycieli zasobu posiadanej wiedzy na temat niepełnosprawności człowieka, sposobu rozumienia pojęcia „osoba z niepełnosprawnością”, przygotowania badanych do pracy wychowawczo-dydaktycznej z uczniami z niepełnosprawnością oraz ich postaw wobec edukacji inkluzyjnej.

Słowa kluczowe: edukacja inkluzyjna, kompetencje zawodowe, nauczyciel, uczeń z niepełnosprawnością

Wprowadzenie

Kompetencje (*competences*) są pojęciem, które weszło do nauki w połowie XX wieku za sprawą Roberta White'a, który zdefiniował je jako nową motywacyjną koncepcję, mającą związek ze znaczeniem biologicznym określonego zachowania. Posiadanie kompetencji pozwala na nauczenie się skutecznej interakcji z otoczeniem. Jest więc umiejętnością, którą może/powinien posiadać człowiek, aby efektywniej radzić sobie w środowisku społecznym. Posiadanie i wykorzystywanie własnych kompetencji jest warunkiem poczucia skuteczności (*the feeling of efficacy*)¹. Termin *kompetencje* występuje na ogół w liczbie mnogiej i do dzisiaj nie doczekał się jednej, wyczerpującej definicji. Wynika to z faktu, że pojęcie kompetencji weszło do wielu dyscyplin naukowych: psychologii, socjologii, pedagogiki, zarządzania czy nauk prawnych². Zadaniem tego artykułu nie jest wprowadzanie porządku definicyjnego dla terminu *kompetencje*. Można uznać, że na potrzeby tekstu punktem wyjścia w interpretacji kompetencji będzie traktowanie ich jako „specyficznie rozumianą umiejętność, czyli taką która przyczynia się do skutecznej interakcji z otoczeniem w różnych sytuacjach życia społecznego”³. Kompetencje odnoszą się do zróżnicowanych aktywności człowieka w wielu obszarach. Powstały klasyfikacje kompetencji, dzielące je na różne typy i rodzaje⁴. Problematyka artykułu wymaga zajęcia się jedną kategorią kompetencji – kompetencjami zawodowymi.

Termin *kompetencja* związany jest z dwoma znaczeniami, wypełnionymi treścią, która w języku angielskim została przedstawiona za pomocą wyrazów: *competency* (ważna umiejętność, która jest potrzebna do wykonania pracy) i *competence* (zdolność człowieka do wykonania czegoś dobrze). Zdaniem Charlesa Woodruffe'a⁵ należy wyraźnie rozróżnić te dwa znaczenia i traktować kompetencje jako pojęcie:

- „dotyczące osób i odnoszące się do wymiarów zachowania leżącego u podstaw kompetentnego działania;
- związane z pracą i odnoszące się do dziedzin pracy, w którym dana osoba jest kompetentna”⁶.

¹ R.W. White, *Motivation reconsidered: The concept of competence*, „Psychological Review” 1959, Vol. 66 (5), p. 297–333.

² Por. A. Jagiełło-Rusiłowski, H. Solarczyk-Szwec, *Kwerenda badań nad kompetencjami społecznymi w kontekście edukacji akademickiej w Polsce i na świecie*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2013, Vol. 2, No 17, s. 27–49.

³ D. Plecka, A. Turska-Kawa, W. Wojtasik, *Obywatelskie kompetencje polityczne*, „Kultura i Edukacja” 2013, nr 3 (96), s. 74.

⁴ Por. R. Urbański-Korż (red.), *Kompetencje społeczne dorosłych: język – dobro – piękno – śmierć*, Toruń-Poznań 2000.

⁵ C. Woodruffe, *Competent by other name*, „Personnel Management” 1991, September, p. 30–33.

⁶ M. Armstrong, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Kraków 2005, s. 243.

Problematyka artykułu wymaga traktowania pojęcia kompetencje w tych dwóch znaczeniach, czyli przyjęcia podejścia hybrydowego, złożonego z kompetencji behawioralnych i tych związanych z pracą człowieka. Podejście hybrydowe pozwala używać terminu „kompetencje zawodowe” na połączenie wyżej scharakteryzowanych odcieni znaczenia terminu „kompetencje”. Kompetencje zawodowe składają się z wiedzy, umiejętności i postaw (zdolności do określonego zachowania), które człowiek wykorzystuje podczas aktywności zawodowej w określonej sytuacji⁷. Zdaniem L.M. Spencera⁸ kompetencje mają więcej składowych, które wypełniają przedmiotowo wyżej opisany podział:

- motywacja – na którą składają się wartości i zawodowe preferencje;
- percepcja;
- zdolności kognitywne – iloraz inteligencji, zdolność dostosowania się do danej sytuacji, myślenie analityczne;
- mechanizmy regulujące – pewność siebie, czyli aspiracja i przypisane cechy⁹.

„Przez kompetencje zawodowe rozumiemy wiedzę, umiejętności i postawy, które pozwalają pracownikowi realizować obowiązki zawodowe na oczekiwanym poziomie”¹⁰. Kompetencje zawodowe mają wiele klasyfikacji, mogą je tworzyć kompetencje: twarde (np. wiedza specjalistyczna niezbędna do pracy na danym stanowisku), poznawcze (np. umiejętności analityczne i decyzyjne), fizyczne (np. zdrowie i sprawność fizyczna), miękkie (interpretowane jako kompetencje społeczne). „Różne role zawodowe wymagają różnego nasilenia kompetencji”¹¹ wymienionych w klasyfikacjach. Badanie kompetencji zawodowych dokonuje się w strategii ilościowej, za pomocą narzędzi – kwestionariuszy samoopisowych lub kwestionariuszy, w których kompetencje zawodowe są oceniane przez odbiorców ich efektów, na przykład: pracodawcę czy rodziców uczniów. W dużych organizacjach, jakimi niewątpliwie są korporacje, opracowuje się własne narzędzia badawcze do oceny kompetencji zawodowych pracowników. Te narzędzia podlegają ewaluacji i są dostosowywane do zmieniających się potrzeb organizacji. Testy kompetencyjne służą do pomiaru kompetencji zawodowych lub jednego z ich elementów. Testy te są opracowywane również na podstawie wywiadów indywidualnych z pracownikami. Badanie kompetencji zawodowych może się odbywać także przez udzielanie odpowiedzi w kwestionariuszu ankiety na pytania mające charakter pytań zamkniętych. Taka eksploracja ma naturę tendencyjnej oceny własnych kompetencji zawodowych.

⁷ Por. G. Filipowicz, *Zarządzanie kompetencjami zawodowymi*, Warszawa 2004.

⁸ L.M. Spencer, *What Works. Assessment, Development and Measurement*, Alexandria 1997.

⁹ L. Spencer wykorzystał znany Iceberg Model wyjaśniający koncepcję kompetencji.

¹⁰ P. Smółka, *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Kraków 2008, s. 36.

¹¹ *Ibidem*, s. 37.

W artykule przedstawiono wyniki badań dotyczące opinii nauczycieli ogólnodostępnych szkół podstawowych na temat własnych kompetencji do pracy z uczniami z niepełnosprawnością. Respondenci sami dokonali oceny swoich kompetencji zawodowych w trzech obszarach: wiedzy o niepełnosprawności człowieka, umiejętności potrzebnych do pracy z uczniami z niepełnosprawnością oraz postaw wobec edukacji inkluzyjnej. Badane kompetencje nauczycieli szkół podstawowych dotyczyły nauczycielskiej aktywności zawodowej w sytuacji pracy z uczniem, którego polski system prawny definiuje jako ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych (SPE)¹². Uczeń o SPE jest obecny w każdej polskiej szkole ogólnodostępnej. Gdy potrzeby te uwarunkowane są niepełnosprawnością dziecka i gdy uzyska ono orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, wówczas w szkole może korzystać z jednej z dwóch ścieżek kształcenia, tj. z edukacji inkluzyjnej lub integracyjnej. Niestety nie każdy nauczyciel odpowiedzialny za proces kształcenia takiego ucznia posiada odpowiednie przygotowanie do pracy z osobami z niepełnosprawnością.

W trakcie badań świadomie nie użyto pojęć: „kompetencje” i „kompetencje zawodowe”, starając się tym samym nie sugerować uczestniczącym w nich nauczycielom celu badań oraz pozostawiając wolność wyboru odpowiedzi¹³. W badaniach przyjęto założenie, że „kompetencja nie jest skończonym rezultatem, lecz teoretycznym celem, który stanowi podstawę rozwoju osoby i zmiany w jej świecie życia”¹⁴. W przypadku badanych nauczycieli tą zmianą byłoby przeobrażenie na efektywną pracę pedagogiczną z uczniem z niepełnosprawnością, dodatkowo przynoszące zawodową satysfakcję.

Założenia metodologiczne badań własnych

Celem podjętego w 2017 r. projektu badawczego było poznanie opinii nauczycieli ogólnodostępnych szkół podstawowych na temat własnych kompetencji do pracy z uczniami z niepełnosprawnością. Główny problem badawczy, na który poszukiwano w trakcie badań odpowiedzi, został sformułowany w postaci pytania: Jakie są opinie uczestniczących w badaniach nauczycieli na temat własnych kompetencji do pracy z uczniami z niepełnosprawnością? Problem ten został doprecyzowany następującymi pytaniami badawczymi, stanowiącymi problemy szczegółowe:

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. z 2017 r., poz. 1643.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, Dz.U. z 2017 r., poz. 1652.

¹³ Por. M. Czerepaniak-Walczak, *Kompetencja: słowo kluczowe czy „wytrych” w edukacji*, „Neodidagmata” 1999, nr XXIV, s. 53–66.

¹⁴ *Ibidem*, s. 59.

1. Jak uczestniczący w badaniach nauczyciele oceniają zasób własnej wiedzy na temat niepełnosprawności człowieka?

2. W jaki sposób respondenci interpretują termin *osoba z niepełnosprawnością*?

3. W jakim stopniu uczestniczący w badaniach nauczyciele potrafią dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb uczniów niezależnie od stopnia ich sprawności?

4. Jaki jest stopień przygotowania respondentów do pracy dydaktyczno-wychowawczej z uczniami z niepełnosprawnością?

5. Czy, zdaniem badanych nauczycieli, uczniowie z niepełnosprawnością powinni pobierać naukę w szkole ogólnodostępnej?

6. Jaką postawę deklarują badani nauczyciele wobec edukacji inkluzyjnej?

W badaniach posłużono się metodą sondażu diagnostycznego oraz techniką ankiety. Narzędziem badawczym był samodzielnie skonstruowany kwestionariusz ankiety.

Ogółem w badaniu wzięło udział 191 nauczycieli z ogólnodostępnych szkół podstawowych, usytuowanych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (33%), lubuskiego (33%) oraz dolnośląskiego (34%). Dobór próby badawczej był celowy¹⁵. Do badań wytypowano nauczycieli zatrudnionych: (1) w ogólnodostępnych szkołach podstawowych; (2) na terenie trzech wyżej wymienionych województw; (3) posiadających doświadczenia w pracy z uczniami z różnego rodzaju niepełnosprawnościami na poziomie pierwszego (klasy I–III) i drugiego (klasy IV–VI) etapu edukacyjnego.

Respondenci byli zróżnicowani wiekowo. Najmłodsza ankietowana osoba miała 26 lat, a najstarsza ponad 60 lat, przy czym wiek ponad połowy uczestniczących w badaniach nauczycieli (50,9%) mieścił się w przedziale od 46 do 60 lat, a blisko 1/3 respondentów (31,9%) – od 36 do 45 lat. W badanej grupie najniższy był odsetek osób, które przekroczyły 60. rok życia (3,1%). Przeważającą większość ankietowanych stanowiły kobiety (91,1%), co wynika z feminizacji zawodu nauczyciela. Ponad połowa respondentów posiadała ponad 20-letni staż pracy zawodowej (50,2%), blisko co dziesiąty badany pracował w zawodzie nauczyciela od 5 do 10 lat (9,4%), a 6,3% ankietowanych – od roku do 4 lat. Adekwatnie do strażu pracy zawodowej, większość badanych posiadała najwyższy stopień awansu zawodowego, tj. nauczyciela dyplomowanego (63,3%), a jedna czwarta respondentów (26,2%) – nauczyciela mianowanego. Znikomy odsetek uczestniczących w badaniach osób (4,2%) legitymował się najniższym stopniem awansu zawodowego, tj. nauczyciela stażysty. Nieco ponad połowa nauczycieli (51,8%) pracowała z uczniami II etapu edukacyjnego (z klas IV–VI), natomiast pozostali respondenci (48,2%) – z uczniami pierwszego etapu kształcenia (z klas I–III). Tak więc badana grupa była zróżnicowana pod wieloma względami.

¹⁵ Zob. K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2008, s. 124.

Wyniki badań

Jak już wcześniej wspomniano, uczestniczący w badaniach nauczyciele szkół ogólnodostępnych dokonali oceny swoich kompetencji do pracy z uczniami z niepełnosprawnością w trzech obszarach dotyczących: (1) wiedzy o niepełnosprawności człowieka, (2) umiejętności potrzebnych do pracy z uczniami z niepełnosprawnością oraz (3) postaw wobec edukacji inkluzyjnej.

Dokonując diagnozy pierwszego obszaru (wiedzy), poproszono respondentów o ocenę zasobu własnej wiedzy na temat niepełnosprawności człowieka (tabela 1) oraz o wskazanie poprawnej, ich zdaniem, definicji terminu *osoba z niepełnosprawnością* (tabela 2).

Tabela 1. Ocena przez nauczycieli zasobu własnej wiedzy na temat niepełnosprawności człowieka

Kategorie odpowiedzi	N=191	%
Bardzo duża	31	16,2
Duża	87	45,6
Średnia	54	28,3
Mała	18	9,4
Bardzo mała	1	0,5
Ogółem	191	100,0

Źródło: Badania własne.

Z danych zawartych w tabeli wynika, że większość uczestniczących w badaniach nauczycieli (ogółem 61,8%) oceniło zasób własnej wiedzy na temat niepełnosprawności człowieka jako duży bądź bardzo duży, a jedna czwarta badanych (28,3%) jako średni. Jedynie co dziesiąty respondent (9,9%) przyznał, że jest on mały bądź bardzo mały.

Tabela 2. Rozumienie przez respondentów pojęcia *osoba z niepełnosprawnością*

Kategorie odpowiedzi	N=191	%
To osoba, której stan psychiczny i/lub fizyczny trwale lub okresowo uniemożliwia jej pełnienie ról społecznych oraz wykonywanie zadań życiowych.	161	84,3
To osoba, której deficyty bądź zaburzenia uniemożliwiają pełne funkcjonowanie w społeczeństwie, wykluczając ją z życia społecznego.	16	8,4
To osoba, której stan psychiczny i fizyczny uniemożliwia samodzielne funkcjonowanie, bez pomocy osób trzecich.	14	7,3
To osoba, która nie posiada pełni praw obywatelskich oraz taka, która posiada opiekuna prawnego.	---	---
Ogółem	191	100,0

Źródło: Badania własne.

Przeważająca większość badanych nauczycieli (84,3%) poprawnie interpretowała termin *osoba z niepełnosprawnością*, twierdząc że jest to człowiek, którego stan psychiczny i/lub fizyczny trwale lub okresowo uniemożliwia mu pełnienie ról społecznych oraz zadań życiowych, adekwatnych do jego wieku i płci. Taki sposób definiowania tego pojęcia nawiązuje do zapisów Ustawy o rehabilitacji społecznej i zawodowej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2011 r., poz. 721 z późn. zm.), w której zapisano, że „Niepełnosprawnymi są osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności ogranicza zdolności do wykonywanej pracy”.

Jednak jedna szósta ankietowanych albo definiowała *człowieka niepełnosprawnego* w sposób stereotypowy jako osobę niesamodzielną i zależną od innych (7,3%), albo jako jednostkę, która nie może w pełni partycypować w życiu społecznym i doświadcza społecznej ekskluzji (8,4%), co bardziej definiuje *osobę upośledzoną* niż *niepełnosprawną*.

W celu rozpoznania drugiego obszaru (umiejętności) zwrócono się do badanych nauczycieli z prośbą o dokonanie oceny stopnia umiejętności dostosowania przez nich wymagań edukacyjnych do potrzeb uczniów niezależnie od zakresu ich sprawności (tabela 3) oraz stopnia ich przygotowania do pracy dydaktyczno-wychowawczej z uczniami z niepełnosprawnością (tabela 4).

Tabela 3. Stopień umiejętności dostosowania przez nauczycieli wymagań edukacyjnych do potrzeb uczniów niezależnie od stopnia ich sprawności

Kategorie odpowiedzi	N=191	%
Wysoki	66	34,6
Przeciętny	68	35,6
Niski	48	25,1
Trudno powiedzieć	9	4,7
Ogółem	191	100,0

Źródło: Badania własne.

Z deklaracji nauczycieli wynika, że jedna trzecia z nich w stopniu przeciętnym (35,6%) i także jedna trzecia – w stopniu wysokim (34,6%) potrafiła dostosować wymagania edukacyjne do potrzeb wszystkich swoich uczniów. Jednak jedna czwarta uczestniczących w badaniach pedagogów oceniła własne umiejętności w tym zakresie jako niskie (25,1%).

Tabela 4. Stopień przygotowania nauczycieli do pracy dydaktyczno-wychowawczej z uczniami z niepełnosprawnością

Kategorie odpowiedzi	N=191	%
Wysoki	129	67,5

Przeciętny	40	21,0
Niski	22	11,5
Trudno powiedzieć	---	---
Ogółem	191	100,0

Źródło: Badania własne.

Większość badanych nauczycieli deklaruwała wysoki stopień przygotowania do pracy wychowawczo-dydaktycznej z uczniami z niepełnosprawnością (67,5%). Co piąty respondent uważał, że jest przygotowany do pracy z uczniami z niepełnosprawności w stopniu przeciętnym (21%). Zadowolające wyniki badań można tłumaczyć tym, że większość nauczycieli posiada doświadczenia z osobami z niepełnosprawnością, a także wielu z nich korzysta z różnych form doskonalenia zawodowego.

Poddając ocenie trzeci obszar (postawy uczestniczących nauczycieli wobec edukacji inkluzyjnej), analizowano odpowiedzi na pytania dotyczące: opinii badanych na temat tego, czy uczniowie z niepełnosprawnością powinni się kształcić w szkole ogólnodostępnej (tabela 5) oraz deklaracji ich postaw wobec kształcenia inkluzyjnego (tabela 6).

Tabela 5. Opinie nauczycieli na temat tego, czy uczniowie z niepełnosprawnością powinni się kształcić w szkole ogólnodostępnej

Kategorie odpowiedzi	N=191	%
Tak	169	88,5
Nie	17	8,9
Trudno powiedzieć	5	2,6
Ogółem	191	100,0

Źródło: Badania własne.

Zdecydowana większość nauczycieli (88,5%) jest zdania, że uczniowie z niepełnosprawnością powinni realizować edukację w szkole ogólnodostępnej. Nauczyciele zdają sobie sprawę, że szkoła ogólnodostępna powinna się otworzyć na ucznia z niepełnosprawnością, co wiąże się z koniecznością kompetencyjnego przygotowania pedagogów do edukacji uczniów z ograniczeniami sprawnościami.

Tabela 6. Postawy nauczycieli wobec edukacji włączającej

Kategorie odpowiedzi	N=191	%
Pozytywna	169	88,5
Negatywna	17	8,9
Trudno powiedzieć	5	2,6
Ogółem	191	100,0

Źródło: Badania własne.

Wyniki badań są zbieżne z wcześniejszymi ustaleniami. Z tabeli wynika, że zdecydowana większość nauczycieli (88,5%) przyjmuje pozytywną postawę wobec idei edukacji włączającej. Warto pamiętać, że wyniki badań mają charakter deklaracyjny. Jednak dane w zestawieniu z wcześniejszymi wynikami świadczą o tym, że nauczyciele deklarują posiadanie wiedzy na temat niepełnosprawności oraz przygotowania do pracy z uczniami z niepełnosprawnością. Można domniemywać, że wśród praktyków rośnie świadomość na temat edukacji włączającej jako postulowanego i pożądanego modelu kształcenia uczniów z niepełnosprawnością.

Podsumowanie

Na podstawie zgromadzonych wyników badań można wnioskować o kompetencyjnym przygotowaniu nauczycieli szkół ogólnodostępnych do pracy z uczniami z niepełnosprawnością. Badani deklarują posiadanie kompetencji umożliwiających realizację edukacji inkluzyjnej. Dotyczy to zarówno wiedzy na temat niepełnosprawności, jak i umiejętności związanych z dostosowaniem wymagań edukacyjnych do możliwości i ograniczeń uczniów z niepełnosprawnością. W porównaniu z wynikami takich autorów, jak Danuta Al-Khamisy, Beata Jachimczak, Krystyna Barłóg¹⁶, można zauważyć wzrost odsetka nauczycieli, którzy deklarują posiadanie niezbędnych w tym zakresie kompetencji. W porównaniu z ustaleniami innych autorów¹⁷ są widoczne również zmiany w zakresie postaw nauczycieli, którzy akceptują edukację uczniów z niepełnosprawnością w szkołach ogólnodostępnych.

Uzyskanych wyników badań nie można ekstrapolować na inne regiony Polski. Zdajemy sobie sprawę, że przeprowadzone badania miały charakter deklaracyjny oraz mogły wiązać się z tendencją do zawyżania przez respondentów oceny posiadanej wiedzy oraz umiejętności. Można tylko domniemywać, że gdyby nauczyciele zostali zapytani o postawy oraz przygotowanie do pracy z uczniami z określonym rodzajem niepełnosprawności, to wyniki mogłyby być zupełnie inne.

¹⁶ D. Al-Khamisy, *Edukacja włączająca edukacją dialogu. W poszukiwaniu modelu edukacji dla ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Warszawa 2013, s. 353; M. Buchnat, *Kompetencje i oczekiwania nauczyciela do pracy z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Komunikat z badań*, „Studia Edukacyjne” 2014, nr 31, s. 179–193; B. Jachimczak, *Gotowość nauczycieli szkół ogólnodostępnych do pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, [w:] I. Chrzanowska, B. Jachimczak (red.), *Miejsce Innego we współczesnych naukach o wychowaniu – wyzwania praktyki*, Łódź 2008, s. 189–200.

¹⁷ I. Chrzanowska, *Problemy edukacji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością*, Kraków 2010, s. 27–29; Z. Gajdzica, *Opinie nauczycieli szkół ogólnodostępnych na temat edukacji włączającej uczniów z lekkim upośledzeniem umysłowym w kontekście toczącej się reformy kształcenia specjalnego*, [w:] Z. Gajdzica (red.), *Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w szkole ogólnodostępnej*, Kraków 2011, s. 56–81.

Pozytywne wyniki badań można tłumaczyć tym, że większość badanej grupy stanowili nauczyciele, którzy legitymowali się wyższym wykształceniem, długim stażem pracy oraz wysokim stopniem awansu zawodowego. Ponadto badani posiadali doświadczenia dotyczące pracy z uczniami z niepełnosprawnością oraz deklarowali udział w różnych formach doskonalenia zawodowego, np. studiach podyplomowych, szkoleniach, konferencjach, które mogły się przyczynić do wzrostu wiedzy na temat specjalnych potrzeb edukacyjnych, umiejętności dostosowania edukacji do indywidualnych możliwości i ograniczeń uczniów. Obecność uczniów z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej przestaje dziwić nauczycieli. Aktualne przepisy prawa oświatowego sankcjonujące ten model kształcenia przyczyniają się do wzrostu u nauczycieli świadomości, że nie ma już odwrotu od edukacji inkluzyjnej oraz tego, że muszą być przygotowani do pracy z uczniem z niepełnosprawnością. Oznacza to, że istnieje potrzeba prowadzenia dalszych badań dotyczących kompetencji nauczycieli oraz wykorzystania bardziej precyzyjnych narzędzi, dzięki którym zgromadzone wyniki mogłyby posłużyć do zaproponowania pedagogom różnych form doskonalących oraz odpowiadających na ich ewentualne braki w wiedzy czy umiejętnościach.

Bibliografia

- Al-Khamisy D., *Edukacja włączająca edukacją dialogu. W poszukiwaniu modelu edukacji dla ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Warszawa 2013.
- Armstrong M., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Kraków 2005.
- Buchnat M., *Kompetencje i oczekiwania nauczyciela do pracy z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Komunikat z badań*, „Studia Edukacyjne” 2014, nr 31.
- Chrzanowska I., *Problemy edukacji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością*, Kraków 2010.
- Czerepaniak-Walczak M., *Kompetencja: słowo kluczowe czy „wytrych” w edukacji*, „Neodidagmata” 1999, nr XXIV.
- Filipowicz G., *Zarządzanie kompetencjami zawodowymi*, Warszawa 2004.
- Gajdzica Z., *Opinie nauczycieli szkół ogólnodostępnych na temat edukacji włączającej uczniów z lekkim upośledzeniem umysłowym w kontekście toczącej się reformy kształcenia specjalnego*, [w:] Z. Gajdzica (red.), *Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w szkole ogólnodostępnej*, Kraków 2011.
- Jachimczak B., *Gotowość nauczycieli szkół ogólnodostępnych do pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, [w:] I. Chrzanowska, B. Jachimczak (red.), *Miejsce Innego we współczesnych naukach o wychowaniu – wyzwania praktyki*, Łódź 2008.
- Jagiello-Rusiłowski A., Solarczyk-Szwec H., *Kwerenda badań nad kompetencjami społecznymi w kontekście edukacji akademickiej w Polsce i na świecie*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2013, vol. 2, No 17.
- Plecka D., Turska-Kawa A., Wojtasik W., *Obywatelskie kompetencje polityczne*, „Kultura i Edukacja” 2013, nr 3 (96).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. z 2017 r., poz. 1643.

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, Dz.U. z 2017 r., poz. 1652.
- Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2008.
- Smółka P., *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Kraków 2008.
- Spencer L.M., *What Works. Assessment, Development and Measurement*, Alexandria 1997.
- Ustawa o rehabilitacji społecznej i zawodowej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. z 2011 r., poz. 721 z późn. zm.
- Urbański-Korż R. (red.), *Kompetencje społeczne dorosłych: język – dobro – piękno – śmierć*, Toruń-Poznań 2000.
- White R.W., *Motivation reconsidered: The concept of competence*, "Psychological Review" 1959, vol. 66 (5).
- Woodruff C., *Competent by other name*, "Personnel Management" 1991.

The opinions of primary school teachers on their own competences to work with students with disabilities

With the dissemination of the idea of inclusive education, the number of students with disabilities in mainstream schools is growing. It poses questions about the adequate preparation of schools, including teachers, for the implementation of this new model of education. The emphasis of this article is placed on opinions of primary schools teachers on their own competencies for work with students with disabilities. The goal of this article is analyse the results of the surveys from mainstream primary schools from three Polish regions: Lower Silesia, Lubusz and Kuyavia-Pomerania in the context of preparing teachers to work with students with disabilities. The analysis of the results concerns the teachers' assessment of the amount of knowledge held about human disability, the understanding of the term "person with disability", preparing the respondents for educational and didactic work with students with disabilities and their attitudes towards inclusive education.

Key words: inclusive education, professional competence, teacher, student with disability